

ZAGADNIENIE CEN ZBÓŻ W PROBLEMIE ZBOŻOWYM

ZYGMUNT KOZŁOWSKI

Podstawowym celem referatu jest próba określenia absolutnego i relatywnego poziomu cen zbóż w Polsce i wyciągnięcie na tej podstawie pewnych wniosków w sprawie przyszłej polityki cen skupu zbóż. Przedmiotem analizy będą w zasadzie ceny skupu rynkowego, płacone w uspołecznionych punktach skupu za kontraktacyjne i ponadobowiązkowe dostawy zbóż, a niekiedy — ze względu na dość duże ich znaczenie — także ceny wolnorynkowe uzyskiwane przez rolników w obrocie targowiskowym i transakcjach sąsiedzkich.

I. OPŁACALNOŚĆ PRODUKCJI ZBOŻA

W warunkach istniejącego u nas wielorodzajowego systemu cen zbóż rozstrzygnięcie kwestii, które ceny i w jakim stopniu wywierają wpływ na kształtowanie się opłacalności upraw zbożowych, jest z pewnością zadaniem dość trudnym, a jednocześnie bardzo ważnym. Opłacalność produkcji zbóż kształtuje się głównie pod wpływem poziomu cen zbóż w skupie rynkowym i obrotach wolnorynkowych, a także pod wpływem poziomu cen tych artykułów zwierzęcych, które są w dostatecznie dużej części efektem spasania pasz zbożowych. Istnienie obowiązkowych dostaw i ich niższej ceny nie wpływa bezpośrednio na rentowność zbóż. Ceny dostaw obowiązkowych — z uwagi na swój podatkowy charakter — kształtują ogólny poziom dochodowości gospodarstw rolnych, a więc tylko pośrednio i w długich okresach mogą oddziaływać na warunki produkcji (reprodukcji) kultur zbożowych.

Istnienie wielorodzajowego systemu cen zbóż jest jedną z istotnych przeszkód, utrudniających poznanie i określenie poziomu opłacalności zbóż. Bardzo wiele kłopotów w tym względzie sprawia także niedoskonałość rachunku kosztów wytwarzania ziemniopłodów. Obecny stan badań kosztów produkcji w rolnictwie jest wysoce niezadowalający. Składa się na to wiele przyczyn metodologicznych, teoretycznych i tech-

nicznych — na ogół powszechnie znanych i dyskutowanych, Należy niewątpliwie pogodzić się z tym, że wyznaczane obecnie koszty jednostkowe nie mogą dać ścisłej wiedzy o absolutnej opłacalności produktów rolnych. Mogą natomiast być wykorzystane z dużą korzyścią, jako wskaźnik dynamicznych zmian w poziomie nakładów i podstawa ustalenia stosunków cenowych na rynku rolnym.

Przybliżoną prawdę o poziomie kosztów produkcji podstawowych artykułów rolnych, a tym samym o poziomie ich opłacalności, można ustalić — pod dwoma warunkami:

1. Istotne znaczenie należy przywiązywać nie do absolutnego poziomu kosztów jednostkowych, lecz do rozpiętości istniejącej pomiędzy kosztami wytworzenia grup produktów i do ich relacji.

2. Dane o kosztach wytworzenia należy poddawać stałej krytycznej i teoretycznej weryfikacji w świetle metody, przy pomocy której zostały obliczone.

Mając powyższe zastrzeżenia na uwadze można wyciągnąć pewne ogólne wnioski o absolutnym i relatywnym poziomie opłacalności produkcji zbóż w Polsce. Podstawą dociekań w tym zakresie będą koszty podstawowych produktów obliczone w Instytucie Ekonomiki Rolnej. Dane o kosztach wytworzenia i opłacalności 4 zbóż oraz niektórych innych produktów roślinnych i zwierzęcych zawiera poniższe zestawienie (tab. 1).

Tabela 1

Ceny, koszty wytworzenia i opłacalność podstawowych produktów rolnych w 1960/61 r. w gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolną

Rodzaj produktu	Jednostka miary	Ceny w skupie nadobowiązkowym	Ceny wolnorynkowe	Jednostkowe koszty produk. przeciętne w skali krajowej w 1960 r.	Współczynniki pokrycia kosztów przez ceny skupu państwowego	Współczynnik pokrycia kosztów przez cenę wolnorynkową
Pszenica	1 q	312,70	385	243,20	128,5	158,3
Żyto	„	217,90	283	224,40	97,1	126,3
Jęczmień kontr.	„	325,80	310	211,90	153,7	146,0
Owies	„	203,90	297	223,70	91,1	132,2
Ziemniaki	„	84,40	105	65,30	129,2	160,7
Buraki cukrowe	„	60,00	—	41,20	145,6	×
Żywiec wieprzowy	1 kg	18,55	—	19,04	97,4	×
Żywiec bydłocy	„	14,08	—	12,45	113,1	×
Mleko	1 l	2,22	3,03	2,12	104,5	143,0

Źródło: Dane o kosztach otrzymano w Pracowni Kosztów IER.

Dane o cenach zaczerpnięto z Rocznika Statystycznego 1962 r.

Jak wynika z tabeli, zboża należą do produktów najbardziej i zarazem najmniej opłacalnych. Szczególną deficytowość wykazują przy cenie skupu rynkowego zboża pastewne, a więc żyto i owies. Wydaje się, że oprócz innych względów o niekorzystnej w powyższym porównaniu sytuacji żyta i owsa zadecydowały relatywnie niskie ceny skupu ponadobowiązkowego. Oczywiście, istnieje wiele powodów preferowania cen pszenicy i jęczmienia względem cen żyta i owsa, jak np. to, że:

— pszenica i jęczmień odznaczają się wyższą towarowością, a tym samym reagują na bezpośrednie warunki opłacalności w sposób bardziej czuły niż żyto i owies, które — będąc zużywane w gospodarstwach jako surowiec paszowy — wyrażają swoją opłacalność głównie pośrednio, tzn. poprzez ceny i opłacalność produktów końcowych.

— realizowane od dość dawna dążenie do rozszerzenia areału uprawy pszenicy i jęczmienia musiało znaleźć także odpowiednie poparcie w polityce cenowej.

— układ cen wolnorynkowych — w mniejszym co prawda stopniu, ale także faworyzuje pszenicę i jęczmień w stosunku do żyta i owsa:

Układ wskaźników opłacalności zbóż jest więc tego rodzaju, że rosną one wraz ze wzrostem stopnia towarowości poszczególnych upraw zbożowych. Istnienie pozytywnego związku pomiędzy stopniem towarowości i poziomem opłacalności zbóż daje się także stwierdzić w międzyrejonowym zróżnicowaniu opłacalności zbóż, które wygląda w ten sposób że rejony o wyższej towarowości zbóż wykazują jednocześnie wyższy poziom opłacalności tych upraw, niż rejony mniej towarowe w zakresie produkcji zbożowej.

Uwzględniając w rachunku opłacalności ceny wolnorynkowe otrzymujemy zasadniczo odmienny obraz sytuacji: wszystkie bez wyjątku zboża osiągają wysokie wskaźniki rentowności, ustępując jedynie ziemniakom i burakom cukrowym. Podobnie układają się rozmiary dochodu globalnego, otrzymanego na 1 dzień pracy w poszczególnych działalnościach produkcyjnych: pszenica — 156 zł, żyto — 74 zł, jęczmień — 137 zł, ziemniaki — 125 zł, buraki cukrowe — 135 zł, bydło — 38 zł, trzoda — 39 zł owce — 64 zł, drób — 95 zł¹⁾.

Z powyższego punktu widzenia można mieć krytyczny stosunek do przedstawionych liczb. Obecna metoda kalkulacji kosztów wytwarzania produktów rolnych zaniża rzeczywisty stopień opłacalności produktów roślinnych, a szczególnie zbóż. Istnieją pewne prawidłowości kształtujące względny poziom opłacalności produktów rolnych, które w przytoczonych danych są zniekształcone lub odzwierciedlają się tylko częściowo. Prawidłowości te polegają na tym, że:

¹⁾ Dane dla 1961/62 r.

a) istnieje powszechnie wyższa opłacalność produktów roślinnych niż zwierzęcych,

b) spośród różnych upraw roślinnych uprawy ekstensywne charakteryzują się wyższym poziomem opłacalności niż uprawy intensywne,

c) produkty zwierzęce, pochodzące z uszlachetnienia pasz nierynkowych powinny odznaczać się wyższą opłacalnością niż produkty stanowiące efekt przetworzenia pasz rynkowych.

Istnienie wskazanej hierarchizacji opłacalności poszczególnych produktów rolnych można próbować udowodnić m. innymi przy pomocy danych o rentowności tych produktów w innych krajach lub w Polsce we wcześniejszych okresach, kiedy metoda obliczania kosztów jednostkowych była nieco inna. (Patrz tabela 2 i 3).

Tabela 2

Opłacalność podstawowych produktów rolnych w Polsce w 1954/55 r.

	Doch. glob. 1 dz. Rejon środkowo- zachodni	Wskaźnik opłacalności			
		Polska	rejon środkowo- zachodni	rejon połudn.- zachodni	rejon połudn.- wschodni
Pszemica	102,5	232	272	221	152
Zyto	107,5	171	219	196	158
Jęczmień	.	179	246	201	153
Owies	.	156	210	164	146
Ziemniaki	45,0	102	110	137	97
Buraki cukrowe	67,5	139	165	150	.
Mleko	21,5	110	112	124	90
Żywiec wołowy	4,7	108	100	108	80
Żywiec wieprzowy	27,8	104	117	105	96

Zródło: Doch. glob. na 1 dzień pracy w rejonie środkowo-zachodnim. Przyjęto za M. Marczewską, por. „Koszty własne i opłacalność produkcji w indywidualnych gospodarstwach chłopskich, PWRiL, 1957 (w Zbiorze koszty i opłacalność produkcji rolnej). Wskaźniki opłacalności obliczono na podstawie publikacji M. Marczewskiej: „Szacunkowe koszty artykułów rolnych 1954/55—1957/58, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej 1958/4.

Przytoczone dane uwidaczniają bardzo wyraźnie tę właśnie prawidłowość, że produkty roślinne są bardziej opłacalne niż produkty hodowli, a w produktach roślinnych najwyższą opłacalność wykazują uprawy ekstensywne, a więc zboża. W poszczególnych przypadkach mogą bez wątpienia wystąpić pewne odchylenia od tej generalnej zasady, jako skutek określonej polityki cenowej, przyjętych metod liczenia kosztów jednostkowych i naturalnych różnic w warunkach wytwarzania artykułów rolnych.

Musi istnieć w takim razie jakaś powszechnie występująca przyczyna, która powoduje, że w różnych krajach i różnych warunkach produkcji,

Tabela 3

Wskaźnik opłacalności produktów rolnych w niektórych krajach europejskich

	CSRS	Węgry (1960)	Bułgaria (1960)	ZSRR (1962)
Pszenica	270	217	180	168,5
Żyto	267	.	.	
Jęczmień	194	211	168	
Owies	.	200	.	
Ziemniaki	145	133	115	131,5
Buraki cukrowe	196	173	126	164,0
Żywiec wołowy	.	.	.	103,0
Mleko	122	83	80	92,5
Trzoda	155	126	85	108,0

Zródło: Dla CSR o Nowe ceny a vlostni naklady v zemiedelstvi, „Statisticky Obzar”, nr 1/1960.
 Dla Węgier i Bułgarii — przyjęto za S. Felburem (patrz str. 204).
 Dla ZSRR — W. Wenżer — Osnovnyje woprosy cenoobrazowanija na kolchoznuju produkcju, Ekonomika Selskowo Chozajstwa nr 9/62.

stosunki opłacalności pomiędzy podstawowymi grupami produktów rolnych kształtują się w sposób zbliżony. Źródłem tej prawidłowości jest renta gruntowa. Jak wiadomo, renta gruntowa powstaje wyłącznie w sferze produkcji roślinnej, gdyż istnienie jej związane jest z czynnikiem ziemi.

Skoro renta gruntowa występuje jako element różnicujący opłacalność produktów rolnych w ogóle, więc fakt ten powinien także ujawnić się — z mniejszą co prawda siłą — w odpowiednim zróżnicowaniu opłacalności upraw roślinnych. Podstawą tego zróżnicowania powinna być ziemiochłonność jednostki produktu danej uprawy. Im większy bowiem obszar ziemi przypada na jednostkę produktu, tym większa suma renty zawarta jest w wartości tego produktu i odwrotnie, im mniejszy areał ziemi uczestniczy w wytworzeniu jednostki produktu, tym mniejszy udział w jego cenie ma renta gruntowa. Z tego też względu — jeżeli abstrahować od celowych posunięć polityki cenowej, wypaczającej rynkową ocenę wartości poszczególnych produktów, zboża — jako najbardziej ziemiochłonne uprawy — powinny realizować w swej cenie najwyższą dawkę renty gruntowej i wykazywać przez to opłacalność wyższą niż inne rośliny, m. in. pracochłonne uprawy okopowe, przemysłowe, warzywne itp. (Wyższą niż zboża sumę renty gruntowej mogą realizować tylko niektóre uprawy nasienne, np. trawy). Należy oczywiście mieć na uwadze to, że renta gruntowa ujawnia się w sposób nader skomplikowany. Powstanie jej wiąże się zarówno z istnieniem monopolu ziemi w rolnictwie, jak też z jakością ziemi, jej położeniem ekonomicznym oraz poziomem intensywności gospodarowania na roli.

Efekt działania jednego rodzaju renty może być niwelowany lub kumulowany przez efekty działania innych rodzajów renty gruntowej.

Należy także pamiętać, iż niewymierność wartości renty jest częstokroć przyczyną tego, że w rachunku kosztów jest ona uwzględniona w sposób dość dowolny i subiektywny. Niewłaściwa wycena nakładów pracy, powodująca zniżenie lub zawyżenie pieniężnego wyrazu renty gruntowej, deformuje jednocześnie poziom jednostkowych kosztów wytworzenia poszczególnych produktów i ich opłacalności. Można uważać, że zniekształcenie aktualnych danych o opłacalności produktów rolnych, polegające z jednej strony na zawyżeniu kosztów produkcji artykułów roślinnych i zniżeniu kosztów produkcji artykułów hodowlanych, a z drugiej — na zawyżeniu kosztów produkcji zbóż i zniżeniu kosztów wytworzenia roślin okopowych, wynikało w dużej mierze z błędnego oszacowania udziału pracy i renty gruntowej w dochodzie realizowanym w poszczególnych działaniach produkcyjnych.

*   *
*

Konstatujemy więc, że źródłem wysokiej opłacalności zbóż jest wysoki udział w ich wartości renty gruntowej, co wiąże się z tym, że są one najbardziej ziemiochłonnymi produktami rolnictwa.

Zboża są głównym nosicielem renty gruntowej także w naszej gospodarce chłopskiej, gdyż zajmują nadal ponad 50% ziemi ornej, a więc w cenie ich powinno realizować się także ponad połowę renty gruntowej. Można w takim razie twierdzić, że udział zbóż w strukturze zasiewów kształtuje się pod wpływem nader skomplikowanych zależności, tkwiących głęboko w ekonomice gospodarstw i polegających na dążeniu do maksymalizacji dochodu globalnego gospodarstw poprzez optymalne — dla danej grupy obszarowej — kojarzenie dochodów z pracy z dochodem z renty gruntowej.

W związku z tym udział zbóż w strukturze zasiewów jest mało podatny na wpływ doraźnych czynników i tylko dłużej działające silne bodźce mogą nań wpływać. Samoistna tendencja spadku zasiewów zbóż charakteryzuje się bardzo powolnym tempem określonym przez również powoli zachodzące zmiany w ekonomice gospodarstw indywidualnych.

Państwo socjalistyczne jest ze zrozumiałych względów społecznych zainteresowane tym, aby zredukować możliwie najsilniej rozmiary renty gruntowej i jej wpływ na ekonomikę gospodarstw. Powinno więc dążyć do realizowania polityki niezbyt wysokich cen zbóż — w granicach dopuszczalnych przez wymogi równowagi gospodarczej.

II. POZIOM CEN ZBÓŻ W POLSCE NA TLE INNYCH KRAJÓW

Przechodzę do drugiej części referatu, do przedstawienia danych, które pozwolą w pewnym stopniu ocenić bezpośrednio względny poziom cen zbóż w Polsce na tle ogólnego poziomu cen pozostałych produktów rolnych w porównaniu z innymi krajami. Konfrontacji krajowych cen zbóż z cenami zagranicznymi można dokonać dwiema metodami:

1. Można badać relacje cen poszczególnych zbóż w oderwaniu od relacji ogółu cen rolnych. W tym przypadku niezbędne staje się sprowadzenie cen do postaci porównywalnej, a więc wyrażenie ich w jednej wspólnej jednostce monetarnej (np. w dolarach). Jak łatwo zauważyć, prawidłowość wniosków wyciągniętych na tej podstawie zależy w zasadniczym stopniu od adekwatności przeliczenia cen krajowych na wspólną walutę.

Badając pojedyncze relacje abstrahujemy od tego, w jakim stosunku pozostają do siebie ceny innych produktów. Brak tej płaszczyzny odniesienia może bardzo poważnie zniekształcić uzyskany tą drogą obraz stosunków cenowych.

2. Można badać relacje cen poszczególnych zbóż na tle relacji ogółu cen rolnych. Metoda ta pozwala badać względny poziom cen produktów zarówno wtedy, kiedy posługujemy się cenami krajowymi, jak też wówczas, gdy używamy cen przeliczonych na inną walutę. Stosunek ceny krajowej określonego produktu do odpowiedniej ceny zagranicznej wyraża ona w postaci ilorazu indywidualnej relacji cen i agregatywnej relacji cen, co można przedstawić wzorem:

$$R = \frac{P_w}{P_o} : \frac{P_{w_i} \cdot V_o}{P_{o_i} \cdot V_o}$$

gdzie

R — relatywny poziom ceny badanego produktu w wybranym kraju w stosunku do odpowiedniej ceny polskiej,

P_w — cena badanego produktu za granicą, wyrażona w walucie miejscowej,

P_o — cena badanego produktu w Polsce, wyrażona w zł p.

$P_{w_i} \cdot V_o$ — wartość produkcji towarowej w obranym kraju przy przyjęciu fizycznych rozmiarów produkcji towarowej Polski lub innego kraju.

$P_{o_i} \cdot V_o$ — wartość produkcji towarowej w Polsce obliczona przy przyjęciu fizycznych rozmiarów naszej produkcji towarowej lub innego kraju.

Tabela 4

Relatywny poziom cen zbóż w niektórych krajach (Polska — 100)*)

Wyszczególnienia	Jugosławia 1959	Dania 1957—59	Wielka Brytania 1956—58	Szwajcaria 1956—58	Holandia 1956—59	Belgia 1955—58	NRF 1955—58	Francja 1954—58	NRD 1958	CSR 1960	ZSRR 1958	USA 1954—58
Wersja I												
Zboża ogółem	91	101	79	112	85	104	108	101	85	87	72	74
Pszenica	90	87	77	101	79	112	91	102	64	66	59	91
Żyto	.	111	.	123	86	103	121	105	97	100	83	69
Jęczmień	85	81	77	82	78	85	87	83	72	85	64	54
Owies	116	109	98	110	107	110	110	94	88	65	85	75
Wersja II												
Zboża ogółem	.	95	82	107	78	98	100	98	76	78	69	70
Pszenica	.	86	81	101	75	107	89	100	60	62	57	84
Żyto	.	110	.	122	82	98	118	103	92	94	81	64
Jęczmień	.	80	81	81	74	80	85	81	68	80	62	50
Owies	.	107	103	109	102	105	107	93	83	61	83	69

Zródło: S. Felbur: Analiza układu cen produktów rolnych w Polsce: PWN, W-wa 1962, s. 196—198.

*) Relatywny poziom cen zbóż obliczono odnosząc do siebie indywidualne kursy walutowe cen i agregatowy kurs walutowy 10 produktów. Agregatowe kursy walutowe cen ustalono jako przeciętne ważone indywidualnych kursów walutowych cen 10 podstawowych produktów. Jako wagi przyjęto strukturę wartościową produkcji towarowej w Polsce w 1956 r. w cenach skupu rynkowego (wersja I), a niezależnie od tego

także zachodnio-niemiecką strukturę podaży (wersja II). Indywidualny kurs walutowy $Kc = \frac{Pw}{Po}$, gdzie Po — cena produktu w Polsce w zi,

Pw — cena produktu w wybranym kraju w odpowiedniej walucie (oznacza stosunek ceny w określonym kraju do ceny polskiej). Agregacja

$$\frac{Pw}{Po} = \frac{V_0}{V_0}$$

towy kurs walutowy $Kc = \frac{Pw}{Po}$, gdzie V_0 — struktura produkcji towarowej w Polsce, informuje w jakim stosunku ceny skupu produktów

rolnych w danym kraju pozostają do cen skupu w Polsce, przy założeniu jednakowej struktury produkcji towarowej. Szerzej w sprawie metody można zapoznać się w cytowanej pracy S. Felbur.

Wartość $R > 1$ (lub 100) oznacza, że cena określonego produktu w stosunku do relacji ogółu cen rolnych jest w badanym kraju wyższa niż w Polsce i odwrotnie.

W poniższej analizie oprę się na tej drugiej metodzie, której ogólna idea wydaje mi się dość trafna i przejrzysta. Wyniki otrzymane tą metodą podaję za S. Felburem (tabela 4).

Na podstawie danych tabeli można wyciągnąć następujące wnioski:

1. Polska ma zdecydowanie wyższe ceny zbóż niż wszystkie kraje demokracji ludowej i kraje ekstensywnego rolnictwa.

2. Polska ma ceny zbóż wyższe także niż szereg krajów intensywnego rolnictwa, nie prowadzących polityki specjalnie wysokich cen zbóż (Anglia, Holandia).

3. Nasze ceny zbóż kształtują się mniej więcej na poziomie cen w Danii, Belgii i Francji i są nieznacznie tylko niższe niż w NRF i Szwajcarii, które prowadzą politykę szczególnie wysokich cen zbóż.

4. Poziom cen zbóż w Polsce, oceniany na tle innych produktów, jest — ogólnie biorąc — raczej wysoki w porównaniu z poziomem cen zbóż w innych krajach.

Przytoczone dane dość wyraźnie odzwierciedlają prowadzoną u nas politykę preferencji cenowej względem jęczmienia i pszenicy. Ceny jęczmienia są w Polsce wyższe niż we wszystkich bez wyjątku krajach badanych; ceny pszenicy są natomiast niższe tylko niż w Belgii, a zbliżone poziomem do cen we Francji i Szwajcarii. Ceny owsa i żyta są w Polsce z reguły niższe niż w zachodnio-europejskich krajach kapitalistycznych; są mimo wszystko wyższe od cen tychże zbóż w krajach socjalistycznych i USA.

III. OGÓLNA TENDENCJA ROZWOJOWA CEN ZBÓŻ W LATACH 1955—62

Podstawowe dane o dynamice cen zbóż w latach 1955—62 zawiera poniższe zestawienie (tabela 5).

W okresie 1956—62 ceny zbóż w skupie nadobowiązkowym kształtowały się na bardzo stabilnym poziomie i z wyjątkiem jęczmienia nie przekroczyły one w całym tym okresie poziomu cen z 1955 r.

Również w zakresie cen wolnorynkowych obserwujemy zjawisko paroletniej stagnacji, a nawet spadku ich poziomu. Rok 1956 można niewątpliwie uważać za bardzo charakterystyczny w dynamice cen wolnorynkowych, zwłaszcza jeżeli uwzględni się dodatkowo, że do 1955 r. włącznie ceny te wzrastały co roku średnio o 5—7%. Poziom cen wolnorynkowych z 1955 r. został przekroczony dopiero w 1962 r., na czym

Tabela 5

Dynamika wolnorynkowych i ponadobowiązkowych cen skupu zbóż
w latach 1955—62

Lata	Pszenica		Żyto		Jęczmień		Owies	
	ceny skupu nad-obowiązk.	ceny wolno-rynk.	ceny skupu nad-obowiązk.	ceny wolno-rynk.	ceny skupu nad-obowiązk.	ceny wolno-rynk.	ceny skupu nad-obowiązk.	ceny wolno-rynk.
Dynamika 1955 — 100								
1956	98,4	92,0	101,2	90,2	101,7	92,3	90,6	90,4
1957	97,5	91,0	98,3	89,3	105,1	92,7	97,2	92,0
1958	96,6	89,7	95,2	86,0	113,0	80,8	96,7	90,0
1959	96,6	92,0	95,2	85,3	118,2	91,1	95,8	90,4
1960	96,9	96,4	95,7	89,3	128,5	95,5	95,3	95,4
1961	97,2	99,2	94,4	92,2	128,9	99,0	95,8	98,3
1962	97,5	110,8	96,5	111,1	132,8	116,0	95,3	115,2
Indeks tempa								
1955	97,8	107,5	99,0	104,1	100,9	104,7	97,3	104,9
1956	98,4	92,0	101,2	90,2	101,7	92,3	90,6	90,4
1957	99,0	98,9	96,9	98,9	103,3	100,3	107,3	101,8
1958	98,8	98,6	97,3	96,3	107,7	97,6	99,7	97,8
1959	100,1	102,6	99,7	99,2	104,5	100,7	99,0	100,4
1960	100,3	104,8	100,4	104,6	108,5	104,9	99,4	105,5
1961	100,3	103,2	98,8	103,3	100,3	103,7	100,6	103,5
1962	100,4	111,4	102,2	120,5	103,1	117,1	99,6	116,5

Średnie tempo
wzrostu cen

w okresie 1955—62   -0,4   +1,6   -0,5   +1,8   +4,2   +2,4   -0,6   +2,3

Źródło: Rocznik Statystyczny 1962, Biuletyn Statystyczny nr 7, 4, 10 — 1962, 1 — 1963.

zaważył w głównej mierze ówczesny bardzo poważny nieurodzaj zbóż. Jest jednak rzeczą godną uwagi, że tendencja wzrostu cen wolnorynkowych zaczęła się już w 1959 r., a więc zaledwie po trzyletnim okresie, w którym ceny te wykazywały tendencję spadkową. Wzrost cen wolnorynkowych nie załamał się nawet w 1961 r., pomimo że był on rekordowy pod względem poziomu zbiorów zbóż. Krzywa cen poszczególnych zbóż, zwłaszcza cen wolnorynkowych, z jej charakterystycznym zagięciem w dół w latach 1956—58 świadczy wyraźnie o istnieniu ścisłego związku pomiędzy cenową tendencją zbóż po 1956 roku, a zmianą polityki skupu zbóż w 1956 r.

W swoim czasie toczyła się u nas dyskusja na temat, czy system dostaw obowiązkowych (głównie ich rozmiary i poziom cen) wywiera wpływ na poziom i dynamikę cen wolnorynkowych. Wnioski wynikające

z analizy dynamiki cen wolnorynkowych ostatnich kilku lat wydają się dostatecznie potwierdzać tezę o istnieniu wpływu dostaw na poziom cen kształtujących się na wolnym rynku. Główną bowiem przyczyną tendencji spadkowej cen wolnorynkowych po 1955 r. były — obok szeregu przyczyn o większym lub mniejszym znaczeniu (najważniejsze: wzrost importu zbóż i wzrost plonów) — zmiany w systemie dostaw obowiązkowych, a w szczególności zmniejszenie ich rozmiarów.

Spadek cen wolnorynkowych w 1956 roku byłby z pewnością większy, gdyby nie ogólna tendencja wzrostu cen produktów rolnych, zwłaszcza zwierzęcych i roślin przemysłowych. Brak większego wzrostu cen wolnorynkowych umożliwił stabilizację cen skupu państwowego i nadawał tym cenom pewną samodzielność i realność.

Oczywistą jest rzeczą, że czynniki warunkujące najpierw stabilizację cen wolnorynkowych (1956—58), a następnie opóźnienia tempa ich wzrostu (1959—60) nie mogły działać z jednakową siłą na dalszą metę. Względnie korzystna sytuacja w zakresie cen na rynku zbożowym w latach 1956—58 musiała — wobec zmian w ogólnym bilansie zbożowym, natężenia się procesów inflacyjnych w gospodarce narodowej i wzrostu kosztów produkcji — ulegać pogorszeniu w miarę upływu czasu. Od 1961 roku dynamika cen zbóż nie jest opóźniona przez zawyżenie cen wolnorynkowych w wyniku istnienia dostaw obowiązkowych. Nie ulega chyba wątpliwości, że obserwowany w ostatnich latach (z wyjątkiem 1963 roku) wzrost cen wolnorynkowych znamionuje ich długookresową i trwałą tendencję wzrostową. Zwolnienie tempa wzrostu cen wolnorynkowych można osiągnąć trzema sposobami:

a) przyspieszając tempo wzrostu plonów (poprzez zmiany w strukturze zasiewów zbóż i zwiększenie nawożenia),

b) rozszerzając pomoc paszową dla rolnictwa (na drodze importu zbóż),

c) obniżając tempo wzrostu hodowli i spożycia produktów mięsnych i zmieniając sposób odżywiania się ludności miejskiej i wiejskiej (wzrost spożycia owoców i warzyw, tłuszczów roślinnych, przetworów rybnych itp.).

Są to — jak łatwo zauważyć — sposoby obliczone nie na działanie natychmiastowe ale długofalowe, perspektywiczne. W bieżącej polityce cenowej istotnego znaczenia nabiera problem stosunku cen skupu nadobowiązkowego do cen kształtujących się na wolnym rynku. W okresie stagnacji cen wolnorynkowych utrzymanie różnicy pomiędzy poziomem cen wolnorynkowych i cen skupu rynkowego w ograniczonych ramach mogło być dokonane bez specjalnych przedsięwzięć ze strony polityki cenowej. Wydaje się, że w warunkach szybkiego wzrostu cen wolnoryn-

kowych nadmierna inercja cen zbóż w skupie nadobowiązkowym może okazać się bardzo niekorzystna w skutkach, po pierwsze dlatego, że spowodować może spadek podaży zbóż na rynku uspołecznionym, a po drugie, że może nadmiernie obniżyć absolutną i relatywną opłacalność zbóż.

Dotychczasowe niepowodzenia w kontraktacji pszenicy wynikają między innymi właśnie z szybkiej deprecjacji bodźców cenowych stosowanych przez państwowy aparat skupu. Wzrost cen kontraktacyjnych pszenicy nie nadążał za tempem wzrostu cen wolnorynkowych, stąd też cena ta nie stawała się bodźcem nadzwyczajnym, a więc na tyle atrakcyjnym, aby nakłonić rolników do zawierania umów kontraktacyjnych.

IV. RELACJE CEN ZBÓŻ DO INNYCH PRODUKTÓW ROLNICZYCH

Dzięki nikłej dynamice cen zbóż po 1955 r., przy ogólnej tendencji wzrostowej cen pozostałych produktów (por. tab. 6) powszechną tendencją relacji cen produktów zwierzęcych i innych roślinnych jest na ogół ich poprawa (tabela 6).

Tabela 6

Dynamika cen skupu nadobowiązkowego podstawowych produktów rolnych
w okresie 1955—1962 (1955 — 100)

Wyszczególnienie	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Produkcja towarowa ogółem*)	110,5	127,8	132,5	135,6	140,9	139,9	.
Produkty roślinne	103,2	111,5	114,1	116,8	119,0	116,4	.
— Zboża ogółem	99,6	98,5	97,8	98,3	99,6	99,3	100,8
— Zboża pastewne (owies, żyto)	100,3	98,0	95,5	95,2	95,5	94,5	96,4
— Ziemniaki	137,4	107,8	129,8	125,8	147,3	148,5	146,5
— Przemysłowe	102,4	118,0	120,8	125,1	126,2	122,2	.
Produkty zwierzęce	113,5	134,5	140,2	143,5	150,0	149,7	151,4
— Artykuły bydłce	121,2	155,4	167,2	172,0	174,5	172,8	174,2
— Żywiec wieprzowy	110,6	127,4	128,7	131,4	140,8	141,4	141,5

Źródło: Na podstawie Rocznika Statystycznego 1962 i Małego Rocznika Statystycznego 1963.

*) Wskaźnik ten wyliczono dla następujących produktów: pszenica, żyto, jęczmień, owies, ziemniaki, buraki cukrowe, rzepak, len włókno, konopie włókno, tytoń, żywiec wołowy, żywiec cielęcy, trzoda mięsna i bekonowa, mleko oraz jaja.

Najsilniejszy wzrost relacji cenowych przypada na okres 1955—59, w latach następnych wzrost relacji cen skupu rynkowego był nieznaczny, a relacje cen mieszanych (tj. w skupie i w obrocie wolnorynkowym) wykazały nawet spadek (tabela 7 i 8).

Tabela 7

Relacje cen podstawowych produktów rolnych i ich dynamika w skupie rynkowym w okresie 1955—1962

Lata	Żywiec wieprz. ÷ żyto		Żywiec bydłocy ÷ żyto		Mleko*) ÷ żyto		Jaja**) ÷ pszenica		Ziemniaki ÷ żyto		Buraki cukrowe ÷ pszenica	
	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika
1955	5,75	100,0	2,69	100,0	0,79	100,0	0,348	100,0	0,25	100,0	0,15	100,0
1956	6,32	109,9	3,45	128,2	0,92	116,4	0,378	108,6	0,33	132,0	0,16	106,7
1957	7,42	129,0	4,02	149,4	1,01	127,8	0,408	117,2	0,27	108,0	0,18	120,0
1958	7,67	133,4	5,90	219,3	1,01	127,8	0,451	129,6	0,33	132,0	0,19	126,5
1959	7,82	136,0	6,31	234,6	1,00	126,5	0,460	132,2	0,33	132,0	0,19	126,5
1960	8,37	145,6	6,39	237,5	1,02	129,1	0,468	134,5	0,38	152,0	0,19	126,5
1961	8,51	148,0	6,46	240,0	1,02	129,0	0,463	133,0	0,39	156,0	0,19	126,5
1962	8,35	145,2	6,37	236,8	1,01	127,7	0,500	143,7	0,37	148,0	0,19	126,5

Źródło: Rocznik Statystyczny 1962, Mały Rocznik Statystyczny 1963.

*) Cena mleka przyjęta dla 100 l.

**) Cena jaj przyjęta dla 100 szt.

Tabela 8

Relacje mieszananych cen podstawowych produktów rolnych i ich dynamika w skupie rynkowym i w obrotach wolnorynkowych w latach 1955—62 (dla zbóż i ziemniaków przyjęto ceny wolnorynkowe, dla pozostałych — ceny skupu rynkowego)

Lata	Żywiec wieprz. ÷ żyto		Żywiec bydłocy ÷ żyto		Mleko ÷ żyto		Jaja ÷ pszenica		Ziemniaki ÷ żyto		Buraki cukrowe ÷ pszenica	
	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika
1955	4,32	100,0	2,02	100,0	0,59	100,0	0,289	100,0	0,30	100,0	0,12	100,0
1956	5,33	123,4	2,91	144,0	0,78	132,2	0,337	116,6	0,38	126,6	0,14	116,7
1957	6,13	141,8	3,32	164,3	0,84	142,4	0,364	126,0	0,30	100,0	0,16	133,3
1958	6,40	148,1	4,93	244,0	0,84	142,3	0,403	139,4	0,36	120,0	0,17	141,7
1959	6,55	151,6	5,29	262,0	0,84	142,3	0,402	139,4	0,40	133,3	0,17	141,5
1960	6,74	156,1	5,14	254,4	0,82	139,0	0,391	135,3	0,43	143,3	0,16	133,0
1961	6,55	151,6	4,98	246,5	0,78	132,2	0,377	130,4	0,37	123,3	0,15	125,0
1962	5,45	126,1	4,16	206,0	0,66	111,8	0,366	126,6	0,39	130,0	0,14	116,0

W stosunku do cen żyta najbardziej poprawiły się ceny żywca bydłęcego — o ok. 140—150%, następnie ceny żywca wieprzowego, jaj i ziemniaków — o ok. 40—50%, a najmniej mleko, bo tylko o ok. 30%.

Największe znaczenie ma oczywiście systematyczny wzrost relacji cen żywiec bydłęcy — żyto, trzoda — żyto i jaja — pszenica, oznaczający istotną poprawę opłacalności produkcji zwierzęcej i wskazujący na istnienie warunków szybkiego rozwoju tej produkcji.

Brak zwykłej tendencji cen zbóż na wolnym i ponadobowiązkowym rynku zbóż był niewątpliwie jednym z czynników pomyślnego trendu hodowlanego w okresie 1956—1961. Zaczynająca się obecnie tendencja wzrostu cen zbóż może w nadchodzącym okresie grozić utrwaleniem się w sposób bardziej niż koniunkturalny niekorzystnego trendu hodowlanego, który zapoczątkowany został na przełomie 1962 roku. Polityka gospodarcza winna w takim razie zapobiec rozwijaniu się wzrostowego trendu cen na wolnym rynku. Nader ważna, a przy tym charakterystyczna w swej tendencji, jest relacja cen ziemniaki — żyto. Wzrost cen ziemniaków okazał się bardzo dynamiczny i to zarówno w stosunku do cen żyta, jak też innych zbóż i innych produktów roślinnych.

Poprawa relacji cenowej na korzyść ziemniaków — spowodowana, jak się zdaje, powolnym tempem wzrostu plonów ziemniaków — sprzyja niewątpliwie zastępowaniu ich jako paszy przez zboża pastewne, zwłaszcza żyto, skutkiem tego procesu może być jednak silny wzrost zbożo-chłonności produkcji zwierzęcej, a tym samym dalsze zaostrzenie się deficytu zbożowego.

V. WEWNĘTRZNE RELACJE CEN ZBÓŻ W LATACH 1955—62

Okres 1955—1962 charakteryzował się wyjątkową stabilizacją relacji cen między poszczególnymi zbożami. Relacje cen skupu nadobowiązkowego pomiędzy pszenicą, a żytem i owsem utrzymywały się przez cały ośmioletni okres w zasadzie na niezmienionym poziomie. Na trwałości powyższych proporcji cenowych zaważyła — jak wiadomo — stagnacja ogólnego poziomu cen skupu pszenicy, żyta i owsa. Bardzo ostro — zwłaszcza na tle stabilizacji stosunków cenowych w obrębie trzech podstawowych zbóż — zarysowała się w analizowanym okresie zmienność, a właściwie trwała poprawa relacji cen pomiędzy jęczmieniem a pozostałymi zbożami. Poziom relacji jęczmień — inne zboża dzięki silnej kilkuletniej tendencji wzrostowej ustalił się w 1961 i 1962 roku na stosunkowo wysokim pułapie, przewyższającym stan z 1955 r. o ok. 37%. Relatywny wzrost cen jęczmienia, a tym samym poprawa jego siły konkurencyjnej w stosunku do innych były wynikiem konsekwentnie

realizowanej polityki pobudzania rozwoju produkcji jęczmienia przemysłowego.

Dosyć rażąco wygląda w tym kontekście brak takiego procesu stymulacji względem pszenicy. Wprawdzie można by uważać, że poziom relacji z 1955 r. był już wystarczająco korzystny dla cen pszenicy, to jednakże należy pamiętać, że zmiany, jakie zaszły w ogólnym poziomie cen produktów rolnych w okresie 1956—60, działały bardzo intensywnie w kierunku zaniżania atrakcyjności cen skupu pszenicy. Ceny pszenicy w skupie rynkowym spadły nie tylko w porównaniu z cenami produktów zwierzęcych, ale także w porównaniu z cenami ziemiopłodów konkurencyjnych, jak buraki cukrowe, jęczmień i inne uprawy przemysłowe. Z drugiej strony — o czym także należy pamiętać — wzrosła pośrednio opłacalność zbóż pastewnych (żyta i owsa), co także obniżyło w znacznej mierze atrakcyjność i siłę konkurencyjną pszenicy, a przez to osłabiło możliwości ekspansji tej uprawy (tabela 9 i 10).

Wewnątrzbożowe relacje cen wolnorynkowych również charakteryzowały się dużą stabilnością. Ruch cen wolnorynkowych był ogólnie biorąc niekorzystny dla żyta. W stosunku do żyta pozostałe zboża podrożały w ciągu siedmiu lat o ok. 7%. Jest to oczywiście odchylenie bardzo nieznaczne i jednocześnie nietrwałe, o czym świadczy np. fakt, że w 1962 roku relacje cen wolnorynkowych zwłaszcza żyto — pszenica i żyto — jęczmień zmieniły się bardzo wyraźnie na korzyść żyta, powracając do poziomu z 1955 r.

W przyszłości, ponieważ tempo wzrostu plonów pszenicy i jęczmienia jest dużo szybsze niż żyta i owsa, można oczekiwać nawet relatywnego podrożenia cen żyta i owsa.

Zmiany relacji cen wolnorynkowych pomiędzy jęczmieniem, owsem i pszenicą można uznać za nieistotne, gdyż wyrażały się tylko w bardzo nieznacznych odchyleniach od poziomu wyjściowego.

Jeżeli dokonać porównania relacji cen wolnorynkowych i relacji cen skupu nadobowiązkowego, to okaże się, że relacje pierwszego rodzaju są bardziej korzystne dla żyta i owsa, natomiast relacje drugiego rodzaju — dla jęczmienia i pszenicy. Na uwagę zasługuje niewątpliwie fakt, że wolnorynkowe relacje cen żyto — pszenica wykazywały w okresie 1956—62 tendencję dostosowawczą do poziomu relacji, istniejącej pomiędzy cenami tych produktów w skupie rynkowym, co świadczy niewątpliwie o tym, że stosunki cenowe na rynku uspołecznionym oddziałują na ogół na stosunki wymienne na wolnym rynku.

* * *

*

Tabela 9

Relacje cen zbóż w skupie nadobowiązkowym i ich dynamika w latach 1955—1962

Lata	Pszenvca ÷ żyto		Jęczmień ÷ żyto		Owies ÷ żyto		Jęczmień ÷ pszenica		Owies ÷ pszenica		Jęczmień ÷ owies	
	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika
1955	1,40	100,0	1,10	100,0	0,92	100,0	0,78	100,0	0,66	100,0	1,19	100,0
1956	1,36	97,1	1,10	100,0	0,82	89,1	0,81	103,8	0,61	92,4	1,34	112,6
1957	1,39	99,3	1,17	106,4	0,91	98,9	0,85	109,0	0,66	100,0	1,29	108,4
1958	1,41	100,7	1,30	118,2	0,94	102,2	0,92	117,9	0,66	100,0	1,39	116,8
1959	1,41	100,7	1,36	123,6	0,93	101,1	0,96	123,1	0,66	100,0	1,47	123,5
1960	1,41	100,7	1,47	133,6	0,92	100,0	1,04	133,3	0,65	98,5	1,60	134,4
1961	1,43	102,1	1,50	136,4	0,94	102,2	1,04	133,3	0,65	98,3	1,60	134,4
1962	1,41	100,7	1,51	137,3	0,91	98,9	1,07	137,2	0,65	98,0	1,65	138,6

Źródło: Obliczono na podstawie danych Rocznika Statystycznego 1962 i Małego Rocznika Statystycznego 1963.

Tabela 10

Relacje cen zbóż wolnorynkowych i ich dynamika w latach 1955—1962

Lata	Pszenvca ÷ żyto		Jęczmień ÷ żyto		Owies ÷ żyto		Jęczmień ÷ pszenica		Owies ÷ pszenica		Jęczmień ÷ owies	
	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika	relacja	dynamika
1955	1,26	100,0	1,02	100,0	0,98	100,0	0,81	100,0	0,78	100,0	1,04	100,0
1956	1,29	102,4	1,04	102,0	0,98	100,0	0,81	100,0	0,76	98,2	1,06	102,2
1957	1,28	101,6	1,06	103,9	1,01	103,1	0,82	101,2	0,79	101,3	1,05	100,7
1958	1,31	104,0	1,07	104,9	1,03	105,1	0,82	101,2	0,78	100,4	1,04	100,4
1959	1,36	107,9	1,09	106,9	1,04	106,1	0,80	98,8	0,76	98,2	1,05	100,7
1960	1,36	107,9	1,09	106,9	1,05	107,1	0,80	98,8	0,77	99,0	1,04	100,0
1961	1,36	107,9	1,09	106,9	1,05	107,1	0,85	100,0	0,77	99,0	1,04	100,4
1962	1,26	100,0	1,06	103,9	1,02	104,1	0,85	104,9	0,81	104,0	1,05	100,5

Źródło: Obliczono na podstawie danych Rocznika Statystycznego 1962 i Małego Rocznika Statystycznego 1963.

Podsumowując dotychczasowe rozważania należy podkreślić jeszcze raz, że w latach 1956—1960 sukces polityki cen zbóż wyrażający się w stabilizacji opierał się w dużym stopniu na rezerwie, którą stworzyło zmniejszenie roli dostaw obowiązkowych. W najbliższej przyszłości, a właściwie już teraz, należy znaleźć nowe czynniki stabilizacji. Do takich należą przede wszystkim:

- przyspieszenie wzrostu plonów
- przejściowe zwiększenie importu (środek doraźny).
- znalezienie i upowszechnienie substytutów mięsa.